

С. Л. ЗВОРСЬКИЙ*

**У СПЕЦІАЛІЗОВАНІЙ ВЧЕНІЙ РАДІ УНДІАСД:
ХРОНІКА ДІЯЛЬНОСТІ
(друге півріччя 2009 – перший квартал 2011 рр.)**

Спеціалізована вчена рада К 26.864.01 з правом прийняття до розгляду та проведення захистів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за двома спеціальностями: 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни та 27.00.02 (до 2008 р. – 07.00.10) – документознавство, архівознавство діє в Українському науково-дослідному інституті архівної справи та документознавства з 21 травня 2003 р. Очолює спецраду д. і. н., проф. І. Б. Матяш, її заступником є д. і. н., проф. С. Г. Кулешов, а вченим секретарем – к. і. н., с. н. с. С. Л. Зворський).

За майже 8 років діяльності спецради в ній успішно захистили свої дисертації 43 особи, більшість з яких працюють на керівних посадах в архівній системі України.

Діяльність спецради базується на засадах відкритості і гласності. Тому інформація про спецраду і події, що відбуваються в ній, оперативно оприлюднюються на сайті інституту (undiasd.archives.gov.ua/), а також, в середньому раз на два роки, у вигляді розгорнутих інформаційних повідомлень у періодичних і продовжуваних виданнях, зокрема у журналі “Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія”, щорічнику УНДІАСД “Студії з архівної справи та документознавства”. Пропонована публікація є продовженням цієї традиції.

Протягом другого півріччя 2009 р. – першого кварталу 2011 р. у спецradі відбулися захисти семи дисертацій. Розглянемо їх у хронологічній послідовності.

За спеціальністю 27.00.02 відбувся захист трьох дисертацій.

Викладач філії Європейського університету у м. Конотопі *Наталія Олександрівна Леміш* 16 грудня 2009 р. захистила дисертацію на тему “*Організація діловодства в органах державної влади Чернігівської губернії в першій половині XIX століття*” (науковий керівник – д. і. н., проф. С. Г. Кулешов, офіційні опоненти – д. і. н. Г. В. Папакін та к. і. н. Т. А. Клименко). Дисертація присвячена дослідженню організації діловодних процесів на теренах Чернігівської губернії. На підставі

* *Зворський Сергій Леонідович* – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, завідувач сектору довідкового апарату та обліку фондів відділу архівознавства Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства.

всебічного аналізу наукової літератури, нормативної бази з питань забезпечення організації справочинства та службової документації, чинної у першій половині XIX ст., яка відклалася у фондах Державного архіву Чернігівської області, охарактеризовано зміст організації діловодства в адміністративних установах Чернігівської губернії у вказаний період. Проаналізовано видові групи управлінських документів, їх структуру, склад реквізитів, способи упорядкування. Виявлено службові документи, що використовувалися лише у регіоні з генерал-губернаторською формою керування. Визначено структуру Канцелярії чернігівського цивільного губернатора та Чернігівського губернського правління, розкрито порядок організації діловодства в них. Виявлено специфічні функції адміністративних установ Чернігівської губернії, характерні лише для цього регіону.

Заступник директора ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного *Тетяна Олександрівна Смельянова* 14 квітня 2010 р. захистила дисертацію на тему “*Аудіовізуальні документи в державних архівах України: організація доступу та використання інформації, що міститься в них (1930–2007 рр.)*” (науковий керівник – к. і. н., с. н. с. Н. М. Христова, офіційні опоненти – д. і. н., проф. М. Г. Щербак та к. і. н., доц. В. В. Бездрабко). Дисертація присвячена комплексному дослідженню аудіовізуальних документів (АВД), що зберігаються в державних архівах України, організації доступу до них та використанню аудіовізуальної документної інформації. Уперше в українському архівознавстві досліджено склад і зміст АВД, їх інформаційний потенціал, правові та науково-методичні засади організації доступу до них та використання документної інформації. Доведено необхідність та можливості застосування сучасних технологій у використанні інформації цих видів архівних документів. Сформульовано пропозиції щодо подальшого удосконалення роботи державних архівів України стосовно задоволення зростаючих потреб суспільства в ретроспективній аудіовізуальній інформації та нових прогресивних шляхів використання інформаційних ресурсів Національного архівного фонду.

Того ж дня відбувся захист дисертації провідного фахівця Центрального державного історичного архіву України, м. Львів *Ростислава Ігоровича Мельника* на тему “*Організація архівної справи у Польщі (1945–2005 рр.)*” (науковий керівник – д. і. н., проф. І. Б. Матяш, офіційні опоненти – д. і. н., доц. М. Г. Палієнко та к. і. н. І. Є. Антоненко) присвячена комплексному дослідженню організації архівної системи в Польщі у повоєнний період. Найбільша увага приділена вивченню формування моделі організації архівної справи в державі. Ця модель хронологічно розбита дисертантом на два часові відтинки – 1945–1983 і 1983–2005 рр. У дисертації розглянуто також комплектування та опрацювання польськими архівами документів державного архівного фонду

та їх використання, зокрема шляхом оприлюднення різними каналами соціальної комунікації. На основі аналізу нормативно-правової бази та інших джерел встановлено причини, передумови й наслідки реформування архівної галузі Польщі, визначено принципи організації архівної справи в цій країні, з'ясовано правовий статус державної архівної служби Польщі, висвітлено її внутрішню структуру й інституційний розвиток упродовж другої половини ХХ ст. Охарактеризовано правові, теоретичні й методичні аспекти процесу формування Державного архівного фонду та комплектування його документами фондів державних архівів. З'ясовано принципи організації архівних документів у державних архівах, проаналізовано основні етапи їх опрацювання. Розглянуто правові підстави організації доступу до архівних документів у польських архівах, форми й напрями використання архівної інформації. Проаналізовано також основні напрями наукової та видавничої діяльності державної архівної служби Польщі.

За спеціальністю 07.00.06 відбувся захист чотирьох дисертацій.

Так, 5 липня 2010 р. провідний фахівець апарату Ради національної безпеки і оборони України *Оксана Ігорівна Ємчук* захистила дисертацію на тему "*Сергій Іванович Маслов (1880–1957) як учений, організатор архівної та бібліотечної справи*" (науковий керівник – д. і. н., проф. І. Б. Матяш, офіційні опоненти – д. і. н., проф. Г. І. Ковальчук та к. і. н., с. н. с. І. М. Мага). Дисертація присвячена вивченню наукової спадщини відомого ученого-гуманітарія С. І. Маслова в царині архівної та бібліотечної справи, яка досі не була предметом комплексного історико-джерелознавчого дослідження. Уперше розглянуто процес формування особистості талановитого вченого, широкого кола його наукових інтересів під впливом родинного оточення та наукової школи В. М. Перетца. На підставі аналізу архівних джерел фонду особового походження С. І. Маслова уточнено і конкретизовано основні напрями його наукової творчості, з'ясовано цінність його праць та їх актуальність. Висвітлено внесок вченого у розвиток архівної освіти в Україні, описано науковий доробок зі спеціальних історичних дисциплін. Розглянуто книгознавчі та бібліографічні праці С. І. Маслова, етапи формування його особистої цінної за складом фондів бібліотеки.

Того ж дня відбувся захист дисертації співробітниці Волинського національного університету імені Лесі Українки *Валентини Василівни Кихтюк* на тему "*Історична топоніміка Волині: формування, джерела, зв'язок із розвитком суспільства*" (науковий керівник – к. і. н., доц. Г. В. Бондаренко, офіційні опоненти – д. і. н., проф. І. Н. Войцехівська та к. і. н., доц. В. Б. Атаманенко). Дисертація присвячена дослідженню впливу суспільно-історичних процесів протягом ХІ–ХХ ст. на виникнення та, в окремих випадках, зміну і зникнення назв населених пунктів Волині (у межах сучасної Волинської обл.). Актуальність теми

зумовлена зростанням суспільного інтересу до вивчення історії окремих регіонів України, потребою в патріотичному вихованні молоді на фактах з історії рідного краю, конкретних населених пунктів, у тому числі через призму історичної топоніміки. Вивчення генези топоніміки у тісному зв'язку з історичним досвідом соціуму дозволяє більш ґрунтовно з'ясувати історію конкретного краю чи місцевості. Уперше у вітчизняному джерелознавстві комплексно досліджено історичну топоніміку Волині. Зміни ойконімії краю вивчено як соціально-культурне явище в історичному аспекті і в прив'язці до природного середовища. На основі вивчення назв географічних об'єктів Волині уперше розглянуто важливі в історії краю події, пов'язані з етапами формування території регіону, виникнення і розвитку населених пунктів, а також історичні процеси розселення і переселення (міграції) людності. Досліджено топоніми, пов'язані з історичними постатями, які саме завдяки топонімам збереглися в історичній пам'яті народу. Уперше проаналізовано історичні процеси та чинники, що призвели до зникнення великої кількості населених пунктів з адміністративної карти Волині. Виконано такі завдання: з'ясування особливостей ойконімів у історії Волині як в цілому, так і окремих її періодів; вивчення впливів розвитку суспільства на місцеві топоніми; аналіз ойконімів як джерел відображення історико-географічного середовища лінгвістичними засобами; аналіз назв населених пунктів Волині з позицій історичної географії та порівняльно-історичного мовознавства. Результати дослідження дозволяють суттєво поглибити знання з історичного минулого краю, збагачують здобутки з історичного краєзнавства.

26 січня 2011 р. відбувся захист дисертації завідувача відділу Білоцерківської міської централізованої бібліотечної системи *Євгенія Анатолійовича Чернецького* на тему "*Формування і соціальне структурування шляхти Радомишльського повіту Київської губернії в кінці XVIII – першій третині XIX ст.: генеалогічний та історико-демографічний аналіз*" (науковий керівник – к. і. н., с. н. с. С. Л. Зворський, офіційні опоненти – д. і. н., проф. Войцехівська І. Н. та к. і. н., с. н. с. В. В. Томозов). У дисертаційній роботі на підставі родоводів проаналізовано формування різних груп, з яких складалася шляхта Радомишльського повіту – аристократії, середньої та дрібної шляхти. З'ясовано, що в цьому середовищі були представлені як місцеві, так і заходжі роди. Останніх найбільше були з Волинського воєводства та Великого князівства Литовського. Досліджено соціальну структуру, чисельність та територіальне розміщення різних груп шляхти. Обґрунтовано кордони між різними групами шляхти в залежності від їх багатства, престижу і роду занять. Розглянуто зміни, що відбулися в традиційній структурі шляхти, особливо після Листопадового повстання 1830 р. і дали старт процесам її декласації. З'ясовано сенс розселення шляхти в межах од-

ного маєтку, на що впливала його управлінська, виробнича, комунікаційна структура, а також план власника маєтку щодо забезпечення безпеки останнього.

23 лютого 2011 р. відбувся захист дисертації старшого наукового співробітника відділу архівознавства УНДІАСД *Марини Вікторівни Ковтун* на тему “*Українська архівна періодика як джерело вивчення історії архівної справи (1947–2007 рр.)*” (науковий керівник – д. і. н., проф. І. Б. Матяш, офіційні опоненти – д. і. н., проф., чл.-кор. НАН України Л. А. Дубровіна та к. і. н. Ю. А. Прилепішева). Дисертаційна робота присвячена комплексному дослідженню української архівної періодики (1947–2007 рр.) як джерела вивчення історії архівної справи. Охарактеризовано основні етапи існування УАП зазначеного періоду, проаналізовано її структуру та зміст, редакційний склад і автуру. Здійснено джерелознавчий аналіз змісту публікацій на сторінках УАП задля з’ясування основних тенденцій і напрямів розвитку історії архівної справи в Україні. Встановлено, що досліджувані видання мають великий інформативний потенціал, історичну цінність та є важливим джерелом при вивченні історії архівної справи в Україні. Суттєво доповнюють виклад матеріалів дисертації додатки: відомості про головних редакторів журналу “Архіви України” (1947–2010 рр.); списки редколегій “Архівів України” за цей час; перелік фахових видань (наукові видання УНДІАСД; фахові видання державних архівних установ; фахові видання місцевих державних архівних установ) та ін.

Крім того, 14 вересня 2010 р. на доручення ВАК України і відповідно до вимог п. 35 “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, а також вимог п. 7 “Положення про спеціалізовані вчені ради” у спецраді К 26.864.01 було проведено переатестацію викладача ВНЗ у Кіровограді *Олександра Анатолійовича Лукашевича*, який захистився у Росії у 1995 р. За підсумками розгляду дисертації, виступу дисертанта і його відповідей на запитання членів спецради та результатами таємного голосування спецрада ухвалила переатестувати О. А. Лукашевича і присудити йому ступінь кандидата історичних наук за спеціальністю 27.00.10 – документознавство, архівознавство.

Загалом за весь час діяльності спецради в ній захищено 43 дисертації, з них 28 – за спеціальністю 07.00.06 і 15 – за спеціальністю 27.00.10 та проведено одну переатестацію. За місцем роботи дисертантів представлено всі основні регіони України (крім Закарпаття і Криму), майже половина фахівців (21 особа) працюють в установах і ВНЗ Києва. Звітний період прикметний і тим, що у спецраді успішно захистилися перші випускники аспірантури УНДІАСД (Т. О. Ємельянова, Р. І. Мельник, М. В. Ковтун). На черзі – наступні захисти.

У зв'язку з тим, що 7 липня 2010 р. закінчився термін повноважень спецради, до ВАК України було подано пакет документів для продовження її діяльності. Постановою президії ВАК України від 1 липня 2010 р. № 16–06/5 спеціалізованій вченій раді К 26.864.01 було надано право приймати до розгляду та проводити захисти дисертацій терміном на два роки (з 15 липня 2010 р. по 15 липня 2012 р.). Водночас відбулися і часткові зміни у складі спецради, в якій налічується 16 осіб. Втім, ядро спецради залишається стабільним, а її члени незмінно демонструють наукову вимогливість, принциповість, об'єктивний підхід при розгляді дисертаційних робіт.